

szági bevándorlást leginkább a romániai szegénységgel és korrupcióval, illetve emberkereskedelemmel magyarázzák. Nem jellemző, hogy alapos kutatómunka előzné meg az irodalmi művek születését, inkább csak a médiából tájékozódnak a szerzők, nem pedig archívumokból vagy személyes beszélgetésekből. A vizsgált regényekben tükröződik a spanyol társadalom félelme a mássággal szemben, illetve a román bevándorlók negatív megítélése Románia uniós csatlakozása után. Ugyanakkor a bevándorlók többségét, az alsó középosztálybelieket, az építőiparban dolgozókat nem mutatják be, pedig ők alkotják az állandó román lakosság nagy részét Spanyolországban.

Pethő-Szirmai Judit

KISEBBSÉGEK KULTÚRÁJA

A keresztény Róma mítosza és a Római Tanulmányok Intézete: kísérlet a fasiszmus és a katolicizmus szintézisére

Aramini, Donatello: The Myth of 'Christian Rome' and the Institute of Roman Studies: An Attempted Synthesis of Fascism and Catholicism. = Journal of Contemporary History, Vol. 50, 2014, No. 2, 188–215. p.

A cikk a Római Tanulmányok Intézete által indított számtalan kezdeményezés egy szeletét elemzi. Ez az intézmény szorosan együttműködött a fasiszta rezsim politikai kultúrájával és hatalmi ambícióival azáltal, hogy támogatta és befolyásolta a rómaisággal (*romanità*) kapcsolatos retorikát és a „harmadik Róma” szimbólumainak és mítoszáinak kiaknázását. Az 1930-as években bizonyos olasz értelmiségiek és a Vatikán egyes magas beosztású személyei a keresztény Róma mítoszának dicsőítésével igyekeztek megalkotni a fasiszta és a katolikus ideológia szintézisét. A náci Németországhoz való közeledés és a II. világháború során egyenesen küldetésüknek tekintették, hogy átpolitizálják a vallást, a politikát pedig egyfajta szakrális jelleggel ruházzák fel. Bár végül elbuktak, ez a politikát és a vallást kibékítő erőfeszítés megmutatta, hogy milyen összetett volt e két szellemi erő viszonya a fasiszmus alatt.

A Római Tanulmányok Intézetének tevékenységét viszonylag keveset vizsgálták korábban a történészek. Ha mégis, akkor vagy azt bizonygatták, hogy az Intézet tevékenységének semmi köze nem volt a rezsim propagandájához, vagy éppen ellenkezőleg, azt állították, hogy teljesen egybefolyt a fasiszta politikai kultúrával. A jelenlegi vélekedés szerint az Intézet közel állt ugyan a rezsimhez, de nem volt igazán része annak; az volt a feladata, hogy Róma modern kori mítoszákat katolikus-fasiszta perspektívából terjessze. A „rómaiság” eszméjére sem csupán propagandaeszközként tekintettek, hanem inkább egyfajta egyesítő ideológi-

ára, amely a faszizmus ideológiája és szimbolikája mögött húzódott meg. Az Intézet képes volt megvalósítani a fasiszták álmát: ha ideiglenesen is, de sikerült szervesen beilleszteni a fasiszta rezsimit Olaszország nemzeti történelmébe. Ugyanakkor Róma szent szerepét már a late-ráni egyezmény is elismerte: e mítosz lelkét az egyház testesítette meg, a rezsím pedig azt a politikai hatalmat, amely képes újra meghonosítani ezt a gondolkodásmódot a politikában és a társadalomban. Ezen mítosz „katolikus-fasiszta” szempontú terjesztése lett tehát a Római Tanulmányok Intézetének egyik fő feladata.

Az Intézetet 1925-ben alapította Carlo Galassi Paluzzi, a „római-ság” szakértője. Paluzzi mérsékelt egyházi körökben mozgott, és a Fides Romana csoport aktív tagja volt. Ő is a „változatos nacionalizmus” sajátos politikai és kulturális atmoszférájából érkezett, amely áthatotta Olaszországot a 20. század elején. Ez a hangulat tette lehetővé, hogy – szemben a 19. századi német ókortudósok erőteljes hellénpárti megközelítésével – újra felfedezzék Róma és a latin világ eredetiségét. Másrészt mindez sajátos politikai szerepet ruházott az ókori történelemre: az ókori Róma nagysága már nem a szabadság és a haladás eszméit jelképezte, hanem Olaszország tágabb értelemben vett történelmi gyöke-reit. A dicsőséges császári múlt igazolta a jelenkori nagyratörő ambíciókat. Ebben a kontextusban az értelmiségiek úgy érezték, hogy ők egy új kor hírnökei, illetve a társadalom igazi értékeinek utolsó védelmezői. Úgy hitték, ezeket az értékeket el kell terjeszteni a nép körében, hogy a dekadens és anyagi burzsoá társadalmat meghaladva újra felfedezzék a nemzet spirituális egységét.

Nem meglepő tehát, hogy a Római Tanulmányok Intézetének célja az volt, hogy ráirányítsa a figyelmet az ókori Róma, illetve a keresztény Róma kultúrájának eredetiségére, és megvédje azt a modern és Róma-ellenes irányzatoktól, azaz a reformációtól, a német kritikától, a protestáns szellemiségtől, az individualizmustól, a pozitívizmustól, a liberalizmustól, a szociáldemokráciától és a kommunizmustól – és ezt a nézetet a legtöbb katolikus körben osztották.

A nemzeti katolicizmus eszméjét mérsékelt fasiszták, volt nacionalisták, volt liberálisok és római egyházi körök terjesztették, a Római Tanulmányok Intézete pedig különösen hasznos eszköznek bizonyult

e téren. A katolikusok, akik de facto a faszizmus alkotóelemeivé váltak, belülről szerették volna befolyásolni a rezsimit. Másrészt viszont a fasiszta uralkodó osztály számára is kulcsfontosságú volt az Intézet, mert államosítani és „fasizálni” akarták az egyházat, hogy ezáltal maga az egyház legyen az összekötő kapocs az ország történelmének kiindulópontja és a végcél, a faszizmus között. Az Intézet a tekintetben is hasznos volt a rezsím számára, hogy ideológiai szempontból segített jobban körüljárni a „birodalom” fogalmát, nemcsak a földrajzi terjeszkedés értelmében, hanem egy új civilizáció fényének megteremtése és elterjesztése szempontjából is. Az Intézet ennek megfelelően beleilleszkedett a kulturális létesítmények fasizálási folyamatába, és élvezte a politika és Mussolini támogatását (anyagi szempontból is).

Az Intézet 1933-ban „Szent évek” címmel előadásorozatot indított a Megváltás Jubileumi Éve megünneplésének keretén belül, amelyet IX. Pius pápa hirdetett meg Krisztus keresztre feszítésének 1900. évfordulója alkalmából. A korábbi pápák munkássága mellett a kiállítás a politika és a vallás közötti harmóniát is előtérbe helyezte, ráadásul az 1933-as év egyben a fasiszta forradalom 10. évfordulója is volt. Az Intézet kulturális missziója 1935-ben érte el a csúcspontját, amikor három előadásorozatra is sor került: *Róma, ahol Krisztus római*, *Róma mint a missziós élet központja*, illetve *A szentek rómaisága*. A kezdeményezés kapcsán Paluzzi azt mondta, hogy az előadások azt az egységet kívánták újjáéleszteni, amely magától értetődően működik az egyház és az állam, a haza és a hit között. Az előadások kihangsúlyozták a misszionáriusok és a szentek munkásságát, valamint a keresztény hit terjesztésének fontosságát – miközben a háttérben zajlott az etiópiai háború.

A nemzet erősödő azonosulása a fasiszta politikai vallással hozzájárult a jellegzetes fasiszta hangvétel, a fasiszta minták, mítoszok és szimbólumok elterjedéséhez katolikus körökben: megkezdődött a fasiszta katolicizmus, avagy a katolikus fasizmus időszaka. A fasizmus és a katolicizmus dialektikai szintézisének megteremtésére tett kísérletek azonban idővel feszültséghez vezettek a rezsím és a Szentszék között, különösen a „Mit Brennender Sorge” enciklika kiadását követően. Két további enciklikában a pápa már ugyanolyan veszélyes ellenségnek titulálta a nácizmust a kereszténységre nézve, mint a kommunizmust és a

mexikói antiklerikális mozgalmat. Ez a figyelmeztető jelzés azonban ellentétes hatást gyakorolt a Római Tanulmányok Intézetére: megerősítette annak békítő szándékú ideológiáját, ugyanis a papságnak csupán egy része értett egyet a pápa nézeteivel a náci diktátort illetően. Tehát miközben az olasz rezsím ideológiailag közeledett a nácizmushoz, Galassi Paluzzi arra kérte az intézet tudósait, hogy óvatosabban fogalmazzanak a náci Németországgal kapcsolatban – még ha tanácsát nem is mindig fogadták meg.

Az 1937-ben megnyitott Augusztusz-kiállításon a római császárt a béke hercegeként ábrázolták, aki el tudta terjeszteni a klasszikus kultúrát. A fasiszmus civilizációs küldetését az egyház evangelizáló szerepével állították párhuzamba, és Augusztusz alakja összemosódott Konstantináival. Itt mutatták be először agresszív fényben a kereszténységet, hiszen végül legyőzte magát a Római Birodalmat is, és felülkerekedett a nyugati társadalmakon. Az üzenet világos volt: az egyház az egyetlen igazi világi hatalom. A keresztény Róma mítoszának dicsőítését még az 1938-as rasszista törvények sem tudták megakasztani. Folytatódtak az előadások Róma és a judaizmus kapcsolatáról és a rasszizmusról. Ez utóbbiak célja az volt, hogy bemutassák az olasz rasszizmus valódi jelentését a biológiai rasszizmussal szemben.

A nemzetközi helyzet romlásával és a Németországhoz való közeléssel a Római Tanulmányok Intézetén belül is erősödött az az érzés, hogy az olasz rezsím eltávolodott a korábbi politikai irányvonalától. A keresztény Rómáról szóló előadások igyekeztek áthidalni ezt a szakadást XI. Pius és a fasiszta rezsím között, ugyanakkor jelezték a növekvő aggodalmat is: szerették volna visszaterelni a duce-t a katolikus restauráció ösvényére. Más előadások is az egyház egyetemes szerepét hangsúlyozták, miközben ellenezték a nacionalizmus minden formáját. A háború kitörése után az Intézet elnöke visszatért korábbi nacionalizmusához, és a római civilizáció megvédéséhez szükséges eseményként üdvözölte a háborút. Úgy döntött, hogy a háborút a tudomány terén is meg kell nyerni, ezért olyan propagandakezdeményezéseket indított el, mint pl. a *Mare Nostrum* sorozat. Az előadások azonban egyre inkább a katolikus egyetemességet hangsúlyozták, és egyre kényelmetlenebbé váltak a fasiszta rendszer számára. 1941-től már nem is sugározták őket a rádióban.

1942-43 telén a nehéz otthoni és nemzetközi körülmények hatására az Intézet felhagyott azon igyekezetével, hogy összehangolja a katolikus, nacionalista és fasiszta ideológiát. Most már a keresztény Róma (és annak értékei, a rend, a béke és a család) győzedelmeskedett a császárok és Mussolini Rómája fölött. Két könyv is megjelent Róma bukásáról Paribeni, illetve Bertolini tollából; ezekben viszont már csak a pápák és a vallási hatalmak pozitív szerepe domborodott ki. Paribeni szerint csak a keresztény Róma volt képes életben tartani az igazi római civilizációt olyan pápáknak hála, mint pl. Nagy Leo. Bertolini pedig azzal vádolta a germán barbár népeket, hogy ők roppantották meg Róma egységét – ezzel is hangsúlyozva a római-germán szembenállást.

A rezsimmel való végleges szakítás 1943-ban következett be, talán éppen XII. Pius karácsonyi rádióüzenetének hatására. A pápa személye egyre fontosabb hivatkozási pont lett, és szorosabbá vált kapcsolata Galassi Paluzzival. Az intézet most már a pápa nimbuszát erősítette a duce mítosza helyett. 1943. július 25. után pedig az egyház lett az egyetlen olyan autoritás, ahová a lakosság fordulhatott. A pápa egy olyan intézet védnöke lett, amely ellenezte a nácizmust és a szélsőséges fasiszta hozzáállást.

Ez a cikk csupán néhány olyan kezdeményezést vázol fel, amellyel a Római Tanulmányok Intézete a politikai és a vallási univerzumot igyekezett összebékíteni. Maga a Vatikán is egyfajta kulturális és politikai közvetítőt látott az Intézetben a fasiszta rezsím és a katolicizmus között. Az Intézet emellett katolikus gondolatcserélő fórumként is működött. Bár végül elbukott, a két világháború közötti időszakban meghatározó jelenség volt Olaszországban, és jól tükrözte az olaszországi konzervatívok és katolikus gondolkodásmódját.

Pethő-Szirmai Judit